

УДК 378

Зінченко Світлана Володимирівна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України

E-mail: zn_sv@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ СПІЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІВ І ДОРΟΣЛИХ УЧНІВ

У статті автор розглядає особистісну структуру як систему якостей дорослих учнів. Відповідно зроблено акцент на гуманістичній спрямованості особистісно орієнтованого навчання, мета якого – впровадження в практику спільної навчальної діяльності педагогів і дорослих учнів пріоритетів загальнолюдських цінностей, досягнень національної духовної культури й освіти, світового та вітчизняного педагогічного досвіду. Розкриває особливості особистісно орієнтованого навчання, центральною фігурою якого є особистість. Аналізує саморозвиток дорослої людини, основними характеристиками якого є життєдіяльність, активність, самостійність.

Ключові слова: *спільна навчальна діяльність, професійне становлення, особистісно орієнтоване навчання, гуманістична освіта, самоосвіта, саморозвиток.*

Становлення нових соціально-економічних і політичних відносин в українському суспільстві зумовили необхідність перегляду вимог до організації та реалізації навчального процесу. На сучасному етапі постає завдання підготовки нової генерації педагогів професійної школи, оскільки саме їх педагогічна та психологічна компетентність є гарантом спроможності здійснювати комплексний підхід до організації навчального процесу у професійному закладі освіти, сприяти особистісній і професійній реалізації та самореалізації дорослого учня в освітньому процесі. Відповідно виникає об'єктивна потреба у посиленні уваги до досліджень проблем педагогіки та психології неперервної професійної освіти, здійснення соціальних дидактичних досліджень з різних проблем професійного навчання фахівців, а також з методик викладання спеціальних дисциплін з урахуванням специфіки професійного закладу освіти, відповідної фахової підготовки [5, с. 7].

Соціальна, психолого-фізіологічна та педагогічна концепції особистості виходять з того, що доросла людина у своїй життєдіяльності є включеною у процес постійного та неухильного входження в нове пізнання й перевтілення світу. Це істотно змінює саме розуміння суспільно-освітньої та професійної підготовки лише як певного, обмеженого в часі етапу становлення особистості. У свою чергу, такий

підхід корінним чином змінює і розуміння сутності педагогічного процесу, його цілей, змісту, методів і форм. Головне полягає у тому, що навчання, пізнавальна діяльність, система відносин з іншими людьми повинні опиратися на власну активність особистості в набутті і неперервному збагаченні знаннями, вміннями, навичками, творчими здібностями, моральними якостями. Звідси можна зробити висновок про те, що кожну людину потрібно перш за все навчити вчитися, прищепити їй інтерес до пізнання [13, с. 3-8].

Тому спільна навчальна діяльність набуває нових ознак, стає різноманітнішою, варіативнішою, такою, що враховує потреби, можливості й психологічні особливості дорослих учнів, гнучкою, адаптивною, здатною реагувати на зміни в освітньому просторі, неповторною, більш творчою за характером, гуманістично спрямованою на самореалізацію та саморозвиток особистостей як педагога, так і дорослих учнів. Адже сучасний ринок праці висуває достатньо високі вимоги до фахівців. Проте професійна школа продовжує, як правило, орієнтуватися на традиційну підготовку фахівців. Серед проблем, пов'язаних з підготовкою фахівців, найпоширенішими є такі: значний відрив академічної (традиційної) освіти від професійної діяльності; спрямованість підготовки на зміст майбутньої діяльності, а не на способи її здійснення та їх відпрацювання; недостатнє врахування варіативного, творчого характеру педагогічної діяльності [3, с. 84-85].

Таким чином, професійне становлення дорослих учнів відбувається у взаємодії двох структур: особистісної та організаційно-процесуальної. Особистісна структура – це система властивостей і якостей особистості, що взаємодіють у професійному становленні. Розглянемо детальніше особистісну структуру, мета якої сформувати у дорослих учнів позитивне ставлення до професії, створити систему мотивів, які б їх стимулювали, а також сформувати систему професійних цінностей особистості майбутнього фахівця та відношення до професії як до цінності, тобто сформувати професійну спрямованість. Ця мета досягається завдяки реалізації ряду завдань: формування здатності до емпатії; розвиток вміння говорити (ораторське мистецтво) і слухати (активне, пасивне, емфатичне слухання); формування навичок професійного мислення; формування мотивації професійної діяльності; доповнення системи цінностей майбутнього фахівця професійними цінностями.

Ураховуючи зазначене вище, успіх педагогічної діяльності значним чином залежить від особистісних якостей, зокрема від специфічної спрямованості всіх психічних процесів і властивостей. Формування здатності до емпатії є основою оновлення гуманістичних засад освіти. Гуманістична орієнтація освіти має на меті втілення в практику навчальної діяльності пріоритетів загальнолюдських цінностей,

поєднання здобутків національної духовної культури та освіти, вітчизняного і світового педагогічного досвіду. На глибоку залежність суспільного розвитку від якості освіти вказували відомі діячі української культури І. Борецький, М. Грушевський, С. Зизаній, Л. Зизаній, П. Могила, І. Огієнко, Ф. Прокопович, Г. Смотрицький, І. Франко, М. Шашкевич. Вони наголошували, що система національної освіти має відповідати світовому рівневі, бути національною за характером, творчою та науковою за змістом [9, с. 450].

Пропагуючи ідеологію гуманістичної освіти, прихильники «нової педагогіки» акцентують увагу на її позитивних характеристиках: «активне» навчання й набуття дорослими учнями безпосереднього та значущого для них пізнавального досвіду; «персоналізоване» знання як єдино значущий продукт навчання; спрямованість навчально-пізнавальної діяльності на індивідуальні потреби дорослих учнів, розвиток їхньої самостійності, відповідальності та вміння розраховувати на власні сили; роль педагога як джерела знань, діагноста, наставника та помічника в навчально-пізнавальній діяльності; атмосфера відкритості та взаємної довіри на заняттях [14; 12, с. 129-130].

Виходячи з проблем гуманізації підготовки до педагогічної діяльності, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Семиченко виокремлюють необхідно важливі якості педагогів: емпатія (здатність відчувати емоційний стан іншої людини, уміння співчувати), толерантність (здатність розуміти і сприймати людину такою, якою вона є), прагнення до емоційної підтримки, спроможність обґрунтовувати свої вчинки, рефлексія. Розвиток цих якостей сприяє формуванню естетики педагогічної дії, рівню професійної та особистісної культури. Тому естетичне повинно бути компонентом змісту педагогічної та психологічної підготовки, а також сприяти розвитку такої форми організації процесу професійної підготовки дорослих учнів, яка б відповідала специфіці естетичного процесу засвоєння знань, умінь, навичок. Адже «якісним є той освітній процес, що здатний запускати процеси особистісного розвитку і повноцінно виконувати свої фундаментальні функції – людиноутворюючого, смислоутворюючого, культуротворчого, високотехнологічного педагогічного процесу» [2, с. 120]. Тобто виникає проблема цільового переорієнтування професійної освіти з предметної підготовки на особистісно орієнтовану освіту, так як мета професійної освіти полягає в тому, щоб надавати дорослим учням індивідуальну допомогу у набутті ними таких якостей, як готовність діяти та вдосконалювати свій інтелект і моральний потенціал, адаптуватися до середовища, протистояти його негативним впливам. На основі наукового знання забезпечити дорослим учням пізнання реальності шляхом рефлексивного осмислення емоційно-духовного досвіду людства [4, с. 20-21].

До технологій особистісно орієнтованої освіти є ряд істотних

вимог: діалогічність, діяльнісно-творчий характер, надання дорослому учню необхідного простору для дій з метою прийняття самостійних рішень, вибору змісту та способів навчання, спрямованість на підтримку його індивідуального розвитку [2, с. 120]. Сутність особистісно орієнтованого навчання та шляхи його реалізації висвітлено у працях І. Бега, В. Бочелюк, В. Давидова, І. Якиманської.

Особистісно орієнтоване навчання – це навчання, центральною фігурою якого є особистість, її самобутність, самоцінність: суб'єктивний досвід кожної особистості спочатку розкривається, а потім узгоджується із змістом навчання [1, с. 100-101]. У зв'язку з цим освітній процес повинен бути спрямований не тільки на теоретичну і практичну підготовку дорослих учнів, але і на самоосвіту, самовиховання, і в кінцевому результаті – на стимулювання саморозвитку. «Людина повинна вміти керувати своїм життям і, не відкидаючи впливу інших, розраховувати лише на себе» [7, с. 28].

Тому саморозвиток полягає в намаганні дорослої людини прийняти на себе відповідальність за свої справи, вчинки, в розкритті потенційних можливостей і здібностей, вдосконаленні особистісних якостей у відповідності з постановкою мети самозміни. Основними характеристиками саморозвитку особистості є життєдіяльність, активність [6, с. 66-67], самостійність, самовизначеність [11, с. 62]. Саморозвиток неможливий без оволодіння певною сумою знань, тією чи іншою інформацією, що забезпечує готовність до саморозвитку. Усвідомлені мотиви і прийнята мета активізують дорослих учнів до повсякденного збагачення власного запасу знань [8, с. 56]. У цьому плані зміст педагогічної та психологічної підготовки дорослих учнів повинен бути спрямований на формування у них таких компонентів саморозвитку:

- самовизначення – вироблення своєї позиції у житті, свого світогляду, ставлення до себе і навколишнього світу, розуміння суспільних процесів, уміння поставити перед собою завдання і відповідно діяти;

- самореалізація – утвердження себе як особистості, котра не обмежує інтересів інших, а також розвиток творчих здібностей (наукових, художніх, технічних, спортивних, організаційно-комунікативних);

- самоорганізація – якість, притаманна кожній людині і особливо важлива для вчителя, який повинен мати навички елементарної психічної саморегуляції, зокрема організації режиму життя, наполегливо йти до досягнення поставленої мети, раціонально працювати і спілкуватися;

- самореабілітація – наявність у людини можливостей захистити себе культурними засобами в несприятливому оточенні, відстояти свою позицію, встановити злагоду; вміння долати конфлікти без нервових переважань, здатність зняти напруження; керувати не тільки своєю психікою, своїми емоціями, а й своїм тілом; вміння відпочивати, адекватно оцінювати себе та інших [10, с. 129].

Так, нами було проведено опитування дорослих учнів, що стосувалося проблеми особистісного розвитку. Опитування проводилося за такими запитаннями:

1. При виникненні навчальної проблеми ти:
  - а) розберешся сам;
  - б) звернешся за допомогою до педагога;
  - в) запитаєш в учня, який знає;
  - г) пошукаєш іншого способу вирішення проблеми?
2. Чи задоволений ти своїм ставленням до навчання?

Відповіді засвідчують, що більшість учнів (62 %) покладаються на себе у вирішенні проблем, що свідчить про показник сформованості їх відповідальності, про схильність до самоаналізу; за допомогою до педагога та до учнів звернуться 30 % студентів; незначна кількість дорослих учнів збирається шукати іншого вирішення проблеми (8 %). Таким чином, узагальнення результатів самоаналізу навчання дорослих учнів дає змогу педагогу визначити проблеми, які у них є, та шляхи їх усунення з метою успішної підготовки дорослих учнів до професійної діяльності.

Отже, сучасна освіта дорослих має бути спрямованою на розкриття можливостей дорослих учнів. Розвиток дорослого учня відбувається не тільки завдяки навчальній діяльності, але й через постійне збагачення, перетворення власного досвіду.

Література

1. Бешевець Л.В. Особистісно орієнтований підхід у процесі формування професійної відповідальності майбутніх педагогів / Бешевець Л.В., Копилова О.М. // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2004. – № 8. – С. 98-103.
2. Бондаревская Е.В. Основные положения концепции качества личностно-ориентированного образования / Бондаревская Е.В. // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2004. – №8. – С. 118-122.
3. Демиденко Т.М. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до інноваційної педагогічної діяльності: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Демиденко Тетяна Миколаївна. – Луганськ, 2004. – 209 с.
4. Кондрашова Л.В. Проблемы высшей школы в аспекте Болонского процесса / Кондрашова Л.В. // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2004. – №8. – С. 18-23.
5. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз / за ред. В.Г. Кременя. – К.: Наукова думка, 2003. – 852 с.
6. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития: учеб. пособ. для студ. средн. педаг. учебн. заведений / В.Г. Маралов. – М.: Академия, 2002. – 256 с.
7. Смайлс С. Саморазвитие умственное, нравственное и практическое / С. Смайлс; пер. с англ. В. Вольфсон. – Минск: Універсітэцкае, 2000. – 411 с.
8. Сманцер А.П. Педагогические условия творческого саморазвития будущего специалиста в процессе обучения / Сманцер А.П. // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2004. – №8. – С. 54-57.

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2015. – Вип. 1 (10)

9. Українська культура: історія і сучасність: навч. посіб. / за ред. С.О. Черепанової. – Л.: Світ, 1994. – 456 с.

10. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Хомич Л.О. – К.: Магістр-S, 1998.– 199 с.

11. Цукерман Г.А. Психологія саморозвитку: задачі для підлітків і їх педагогів / Г.А. Цукерман. – Рига: Експеримент, 1995. – 239 с.

12. Шестоपालюк О. Концептуальні напрями сучасної західної педагогіки / О. Шестоपालюк // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Львів, 2002. – № 2. – С. 128-132.

13. Шкляр А.Х. Непрерывное профессиональное образование в интегративных структурах профессиональной школы (теория и практика) / А.Х. Шкляр. – Минск: НМЦентр, 1995. – 133 с.

14. Lucas C.J. Schooling and the social order. Englewood Cliffs / Lucas C.J. – N.Y., 1984. – 336 p.

Zinchenko Svetlana – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher of the Andragogy Department, Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAPS of Ukraine

E-mail: zn_sv@ukr.net

PECULIARITIES OF THE JOINT EDUCATIONAL ACTIVITIES OF EDUCATORS AND ADULT STUDENTS

Summary. *In the article the author examines the personal structure as a system of adult students' qualities. It is focused on humanistic orientation of the personality-oriented education, which aims at the implementation in the practice of joint educational process the priorities of human values, the achievements of the national spiritual culture and education, international and domestic educational experience. The author reveals the features of personality-oriented education, the central figure of which is a person. It is analyzed adult self-development, the main characteristics of which are vital activity, activity, independence.*

Key words: *joint training activities, professional development, personality-oriented education, humanistic education, self-education, self-development.*

Bibliography

1. Beshevec' L.V. Personality oriented approach in the formation of future teachers professional responsibility / Beshevec' L.V., Kopylova O.M. // Pedagogika vyshhoi' ta seredn'oi' shkoly: zb. nauk. prac'. – Kryvyj Rig, 2004. – № 8. – S. 98-103. (in Ukrainian).

2. Bondarevskaja E.V. The main provisions of the concept of quality of student-centered education / Bondarevskaja E.V. // Pedagogika vyshhoi' ta seredn'oi' shkoly: zb. nauk. prac'. – Kryvyj Rig, 2004. – №8. – S. 118-122. (in Russian).

3. Demydenko T.M. Preparation of the future teachers of labor studies for innovative educational activities: dys... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Demydenko Tetjana Mykolai'vna. – Lugans'k, 2004. – 209 s. (in Ukrainian).

4. Kondrashova L.V. Problems of the higher school in the aspect of the Bologna Process / Kondrashova L.V. // Pedagogika vyshhoi' ta seredn'oi' shkoly: zb. nauk. prac'. – Kryvyj Rig, 2004.– №8. – S. 18-23. (in Ukrainian).

5. Continuing professional education: philosophy, pedagogical paradigm forecast /

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2015. – Вип. 1 (10)

za red. V.G. Kremenja. – K.: Naukova dumka, 2003. – 852 s. (in Ukrainian).

Maralov V.G. Fundamentals of self-knowledge and self-development: ucheb. posob. dlja stud. sredn. pedagog. uchebn. zavedenij / V.G. Maralov. – M.: Akademyja, 2002. – 256 s. (in Russian).

Smajls S. Personal development mental, moral and practical / S. Smajls; per. s angl. V. Volfson. – Mynsk: Universitackae, 2000. – 411 s. (in Russian).

Smancer A.P. Pedagogical conditions of creative self-development of the future expert in the learning process / Smancer A.P. // Pedagogika vyshhoi' ta serednoi' shkoly: zb. nauk. prac'. – Kryvyj Rig, 2004. – №8. – S. 54-57. (in Russian).

6. Ukrainian Culture: History and Modernity: navch. posib. / za red. S.O. Cherepanovoi'. – L.: Svit, 1994. – 456 s. (in Ukrainian).

7. Homych L.O. Professional and pedagogical training of primary school teachers / Homych L.O. – K.: Magistr-S, 1998. – 199 s. (in Ukrainian).

Cukerman G.A. The psychology of self-development: the problem for teenagers and their teachers / G.A. Cukerman. – Ryga: Eksperyment, 1995. – 239 s. (in Russian).

8. Shestopaljuk O. Conceptual trends of contemporary Western pedagogy // Pedagogika i psihologija profesijnoi' osvity. – L'viv, 2002. – № 2. – S. 128-132. (in Ukrainian).

Shkljar A.H. Continuing professional obrazovnie integrative structures in vocational school (theory and practice) / A.H. Shkljar. – Mynsk: NMCentr, 1995. – 133 s. (in Russian).

9. Lucas C.J. Schooling and the social order. Englewood Cliffs / Lucas C.J. – N.Y., 1984. – 336 p. (in English).

УДК: 37013.42-057.87-043.83

Ліснічук Надія Вікторівна – аспірант кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України

E-mail: nadyusha112@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Обґрунтовано провідні педагогічні умови формування самоосвітньої компетентності майбутніх соціальних педагогів: цілеспрямоване формування внутрішніх мотивів особистості студента до здійснення самоосвіти та самовдосконалення; систематичність формування у майбутніх соціальних педагогів умінь та навичок здійснення самоосвітньої діяльності; створення сприятливих умов освітнього середовища вищого навчального закладу, спрямованих на формування самоосвітньої компетентності майбутніх соціальних педагогів; сприяння активній позааудиторній діяльності.

Ключові слова: самоосвіта, самоосвітня компетентність, майбутній соціальний педагог, педагогічна умова.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Теперішній рівень